

Розвиток
української
культури в другій
половині XVIII ст.

Особливості розвитку культури

- ❑ Насильницька русифікація України.
- ❑ Наступ імперського уряду на культуру України.
- ❑ Вплив російської культури.
- ❑ Відтік інтелектуальної еліти з України до Росії.
- ❑ Входження України до складу Росії, Польщі, Австрії, політика яких була спрямована на позбавлення її незалежності, власної культури, мови

Особливості розвитку культури

- ❑ Необхідність розв'язання практичних потреб суспільства, що призводить до зростання значення освіти та науки.
- ❑ Вплив європейського Просвітництва:
  - ❑ ідея цінності людини,
  - ❑ концепція просвітницького абсолютизму,
  - ❑ співчуття за долю Вітчизни,
  - ❑ бажання підвищити самосвідомість та самоствердження особи.

Освіта

❑ Початкова освіта:

- ❑ на Лівобережній та Слобідській Україні майже кожне село мало школу, де викладали вчителі, утримування яких здійснювалось на кошти сільської громади.
- ❑ Існували церковні, цифірні, полкові, гарнізонні школи;
- ❑ 1774 р. - австрійський уряд запровадив **обов'язкову початкову освіту** на західноукраїнських землях.

Освіта

- Заборона друкувати букварі рідною мовою.
- Створення п'яти 4-класних і десяти 2-класних народних училищ.
- Навчання здійснювалося російською мовою.
- Російський уряд перетворив колегіуми на духовні семінарії (1776).

Освіта

- ❑ Освітня реформа в західноукраїнських землях (1774).
- ❑ Запровадження шкіл трьох типів:
  - ❑ в однокласних школах сільські діти мали можливість навчатися рідною мовою;
  - ❑ у трикласних - викладання велося німецькою та польською мовами.
  - ❑ Чотирикласні школи готували учнів для продовження освіти в гімназіях та університеті.

Освіта

□ Домашня освіта:

- у заможних родинах працювали мандрівні дяки, дітей правлячої верхівки навчали вихованці Києво-Могилянської академії.

- Навчання при канцеляріях місцевих адміністративних установ

Освіта

- ❑ Відкриття 4-класних училищ у Києві, Чернігові, Харкові, Катеринославі, де вивчали російську граматику, історію, арифметику, механіку, фізику, архітектуру.
- ❑ Відкриття в **1721 р. Харківського колегіуму**. У 1765 р. у ньому були відкриті додаткові класи, де викладали інженерну та артилерійську справу, геодезію і географію.

Освіта

□ Професійна освіта:

- у Миколаєві - штурманське та артилерійське училища,
- в Єлисаветграді - артилерійська школа,
- у Львові (1773 р.) - медична колегія та ін.

Освіта

□ Вища освіта:

- 1878 р. - відкриття вищого медичного навчального закладу Єлисаветградської шпитальної медико-хірургічної школи;
- Центром освіти залишалася **Києво-Могилянська академія**, незважаючи на те, що після 1709 р. для неї настали важкі часи (в академії заборонили навчатися іноземцям, кількість учнів зменшилася в 10 разів).

Освіта

- ❑ У середині XVIII ст. становище в академії поліпшилося. Навчання в академії тривало 12 років, за цей час студенти закінчували сім класів.
- ❑ Викладачами були відомі просвітителі Л. Баранович, І. Гізель, Ф. Прокопович та ін.
- ❑ З Києво-Могилянської академії вийшли видатні філософи, історики, математики, письменники, композитори.

Книговидання

- ❑ З другої половини XVIII ст. російський уряд контролює українське книгодрукування.
- ❑ Заборона друкувати українською мовою.
- ❑ Одна з найбільших друкарень була у Києво-Печерській лаврі.

КНИГОВИДАННЯ

- ❑ У другій половині XVIII ст. в Україні налічувалося **13 друкарень** (в Києві, Чернігові, Львові, Луцьку, Кременці, Умані).
- ❑ Найважливіші видавничі центри:
  - ❑ друкарня в Києво-Печерській лаврі (у 1760 р. надруковано 2 тис. букварів),
  - ❑ друкарні Чернігівського та Почаївського монастирів,
  - ❑ Львівська друкарня А. Піллера (до 1880 р. видала понад 250 книжок іноземними мовами).

Книговидання

- Протягом XVIII ст. усі друкарні переведено на громадянський шрифт, що спричинило звільнення світської літератури з-під впливу церкви та сприяло розвитку літератури та мови.
- Приватна друкарня А. Піллера у Львові видрукувала першу газету в Україні. Французькою мовою вийшла «Львівська газета».

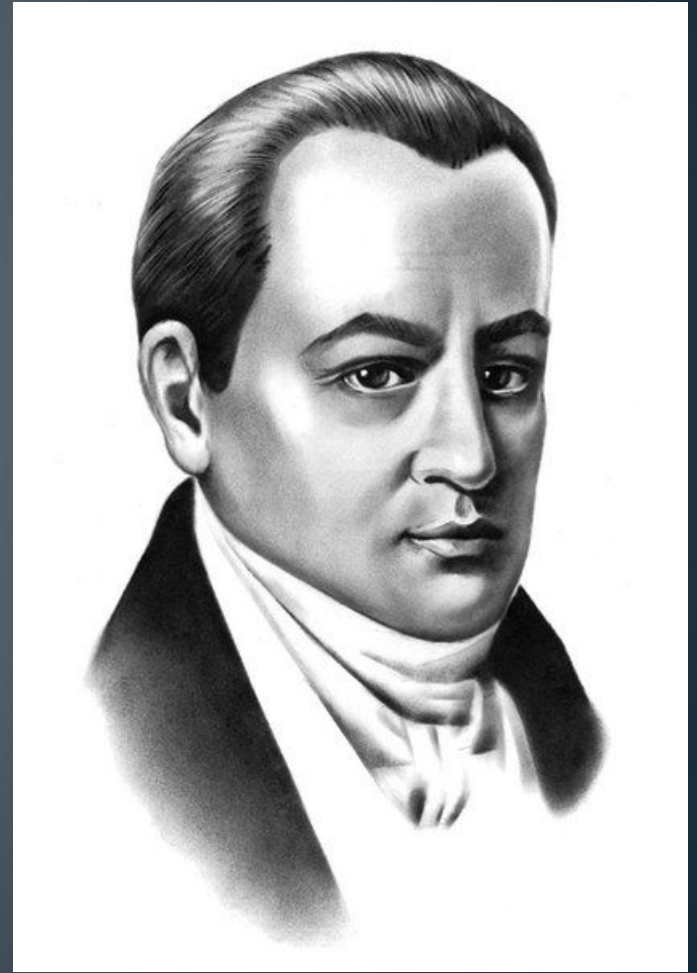

Література

- Занепад полемічної та проповідницької літератури.
- Світські твори, сатирично-гумористичні вірші: «Сатирична коляда» (1764) невідомого автора.
- Царський уряд не дозволяв друкувати в Україні твори українських письменників, тому вони поширювалися переважно в рукописах.

Література

- ❑ Художні твори:
- ❑ 1798 р. - три частини поеми «Енеїда» **І. Котляревського**, яка була першим твором нової української літератури, написаним народною мовою; віршований діалог.

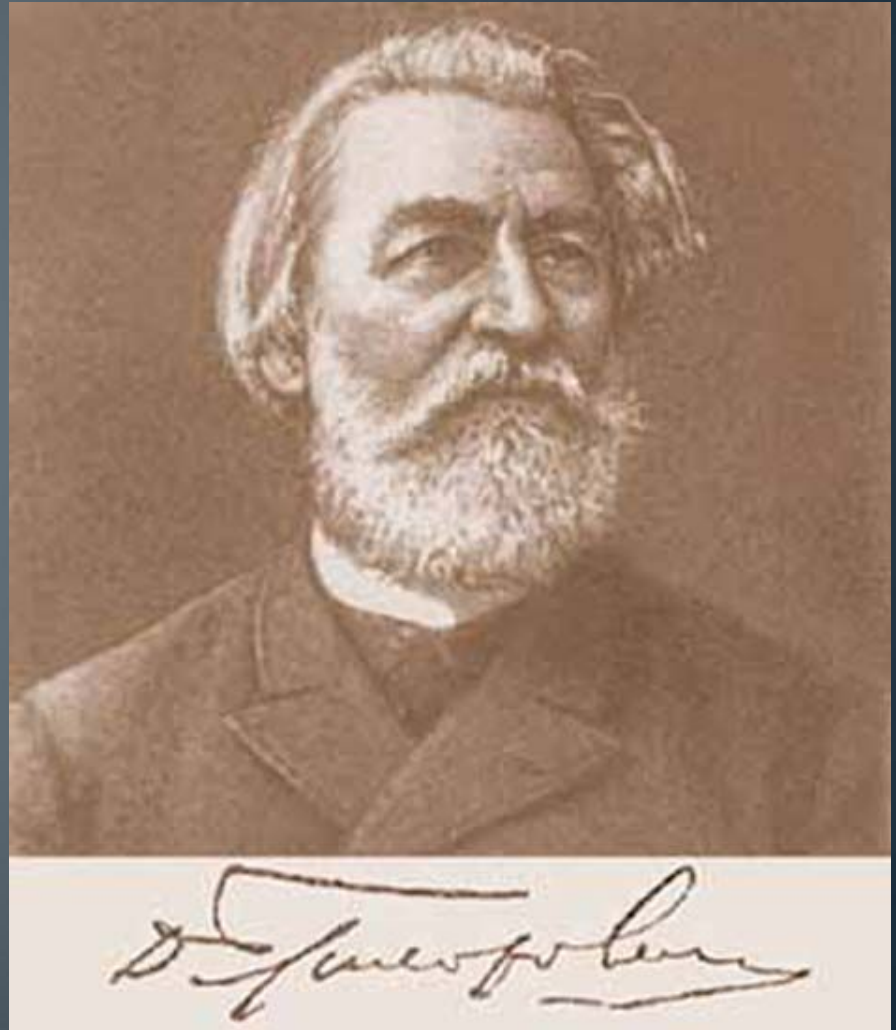
Література

□ Художні твори:

□ «Подорож»

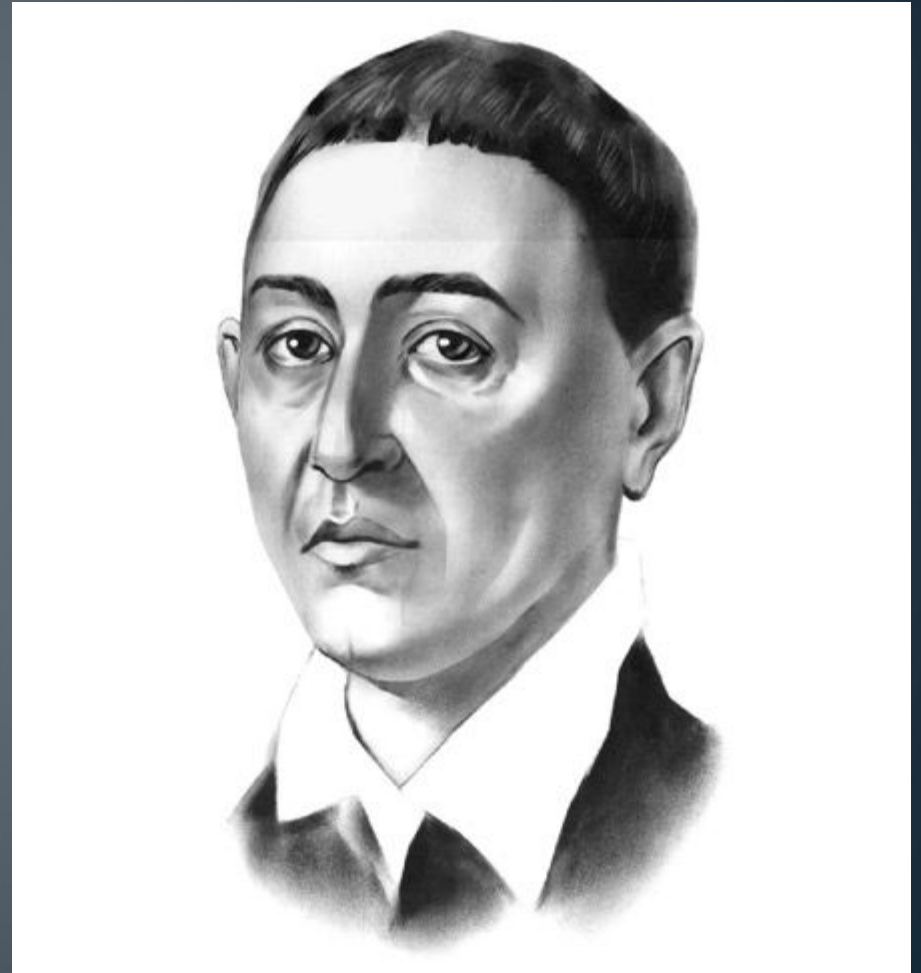
В. Григоровича-

Барського

Література

- ❑ Художні твори:
  - ❑ збірки «Сад Божественних песней», «Басни харковскія»
- Г. Сковорода**

Література

- ❑ Художні твори:
- ❑ віршований діалог «Разговор Великороссии с Малороссиєю» **С. Дівовича.**

Література

- ❑ Історичні твори:
- ❑ «Короткий опис про козацький малоросійський народ» історика **П. Симоновського**.

Симоновський один з найвченіших людей Лівобережної України того часу, автор «Краткого описания о козацком малороссийском народе и о военных его делах» (1765), у якому подано в дусі національної держ. ідеології загальний огляд історії України Козацько-гетьманської доби (до 1750)

Література

- Історичні твори:
- мемуари та щоденники **Я. Маркевича** (генерального підскарбія).

В 1798 році видав у Петербурзі першу частину фундаментальної праці «Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях», що мала значний вплив на розвиток національної свідомості серед тогочасного українського громадянства. У праці містяться відомості про побут, фольклор, господарство, державно-політичний устрій Гетьманщини, природу та історію України. Праця залишилась незавершеною, оскільки автор з невідомих обставин наклав на себе руки. Книга мала надзвичайний вплив на національно свідоме українство.

Література

- ❑ Історичні твори:
  - ❑ мемуари та щоденники М. Ханенка (генерального хорунжого),
  - ❑ у 1678 р. і 1680 р. вийшли друге й третє видання «Синопису» (перший підручник з вітчизняної історії).

Наука

- ❑ **Математика.** І. Фальбовський «Скорочення змішаної математики».
- ❑ **Фізика.** Заснування І. Фальбовським першого фізичного кабінету при Києво-Могилянській академії.
Підручник Я. Козельського «Механічні пропозиції».
- ❑ **Астрономія.** Книжка І. Фальбовського «Теоретична астрономія».

Наука

☐ *Медицина:*

- ☐ наприкінці XVIII ст. відкриті морські шпиталі в Херсоні та Севастополі;
- ☐ 1792 р. - відкрито Київський військовий шпиталь;
- ☐ сформовано мережу аптек у Києві, Харкові, Глухові, Вінниці, Умані, Бродах, Львові та інших містах.

Наука

- ❑ **Д. Самойлович** - основоположник вітчизняної епідеміології, автор праці про боротьбу з чумою;
- ❑ **М. Максимович-Амбодик** - засновник вітчизняного акушерства та педіатрії, автор першого в Російській імперії підручника з акушерства, а також підручника з ботаніки;

Наука

- ❑ **М. Тереховський** - лікар, натураліст, дослідник, який експериментально вивчав мікроорганізми;

Мікроскоп у кабінеті фізики та математики
декабриста Стєпану Тереховському
на часі підготовки дисертації
М.М. Тереховський

Наука

- **Є. Мухін** - описав епідемію холери, разом з **Д. Самойловичем** увів щеплення від віспи та інші запобіжні заходи боротьби проти цих небезпечних хвороб.

Наука

- ❑ **І. Фальковський** - у 1793 р. видав перший в Російській імперії підручник зі змішаної математики - механіки, гідравліки, оптики, сферичної тригонометрії, астрономії та ін.

Театр і музика

- ❑ Зародження в Україні професійного театру:
  - ❑ 1789 р. - виникнення в Харкові першого театру з постійною трупюю.
- ❑ Створення українських:

Романсів («Дивлюсь я на небо»
М. Петренка),

Пісень («Їхав козак за Дунай»
С. Климовського).

Театр і музика

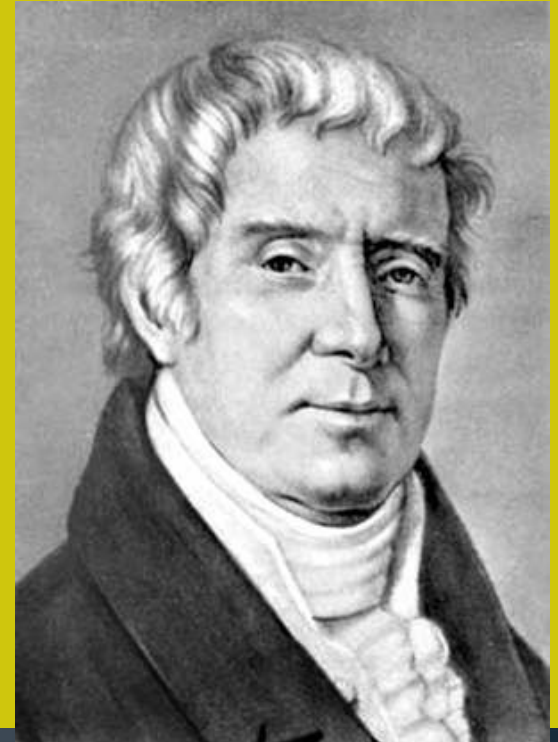
- Найвідоміші осередки музичної освіти :
- Глухівська співацька школа, де навчався композитор і диригент **Д. Бортнянський** (автор опер «Креонт», «Алкід», «Сокіл», понад 100 творів церковної музики)
- Києво-Могилянська академія, де навчалися композитори **М. Березовський** (автор першої української опери «Демофонт», творів «Вірую», «Чаша спасіння»), **А. Ведель** (хорові концерти «Літургія», «Всеношна», «Херувимська», «На річках Вавилонських»).

Театр і музика

М. Березовський

А. Ведель

Д. Бортнянський

Театр і музика

- ❑ Виникнення **інтермедій** - невеликих п'єс, які виконувалися між актами спектаклю.
- ❑ Гетьманський придворний театр у Глухові.
- ❑ Поява кріпацького театру у маєтках поміщиків.
- ❑ Аматорські театри у Києві, Полтаві та інших містах.

Архітектура

П. Гофман

- Успенський собор Почаївської лаври у м. Почаїв Тернопільської області (1771 - 1782 рр.), архітектурний стиль

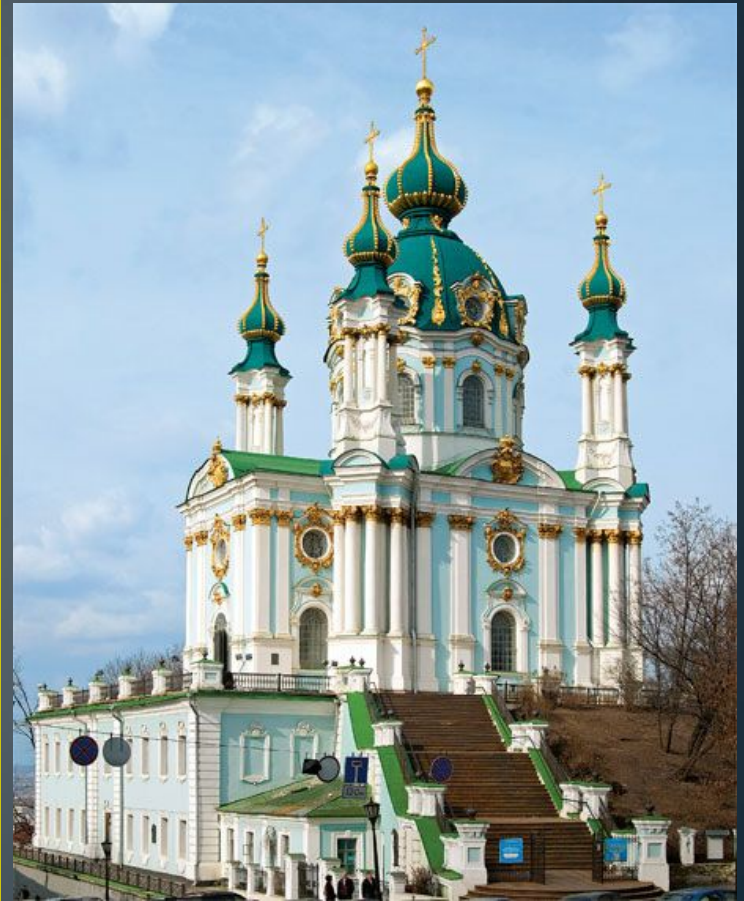
—
європейське бароко.

Архітектура

Б. Растреллі-молодший –

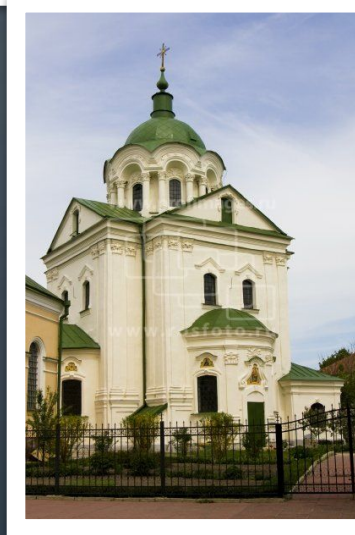
- *Андріївська церква* (1747 - 1753 рр.) у Києві,
- *Марийський палац* (1752 - 1755 рр.) у Києві,
архітектурний стиль - **українське (або козацьке) бароко, рококо.**

Архітектура

І. Григорович-Барський –

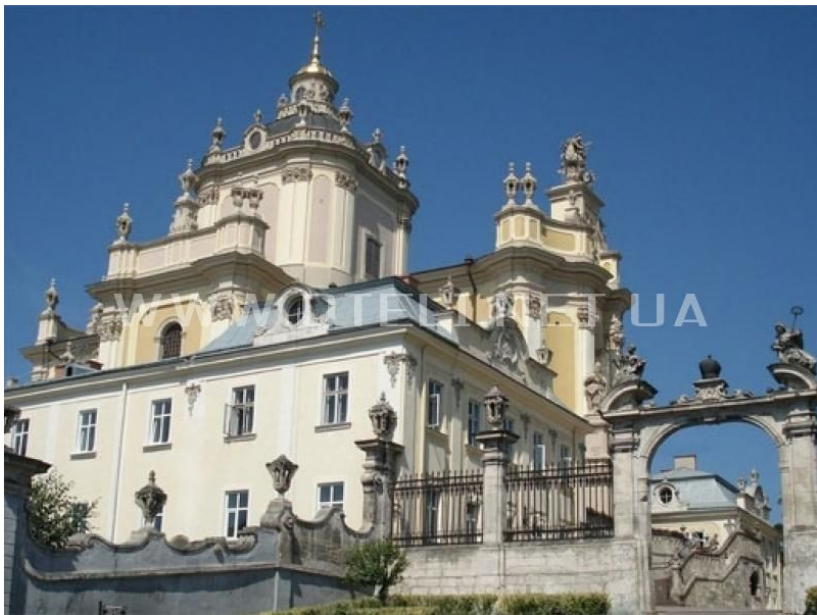
- *Покровська церква (1766 р.) в Києві,*
- *Надбрамна церква Кирилівського монастиря (1760 р.),*
- *церква Миколи Набережного на Подолі (1772 - 1785 рр.),*
архітектурний стиль - **українське бароко, рококо.**

Архітектура

Б. Меритин (Б. Мердерер) –

- **Церква св. Юра (1745 - 1770 рр.) у Львові, архітектурний стиль - європейське бароко, рококо.**

Архітектура

С. Ковнір

- Ковнірівський корпус (1744 - 1745 рр.),
- дзвіниці на дальніх і ближніх печерах Києво-Печерської лаври,
- *Кловський палац*
(1752 - 1756 рр.) у Києві,
архітектурний стиль –
українське бароко.

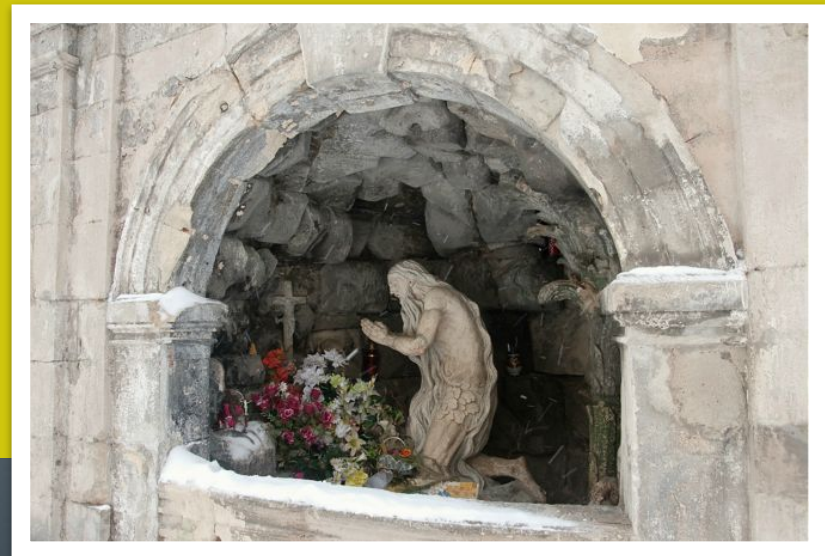
Архітектура

- З кінця XVIII ст. архітектура розвивалася в стилі **класицизму.**

Скульптура

- ❑ Розвиток української монументальної скульптури: дерев'яні статуї собору Святого Юра, фігура Геракла на Бучацькій ратуші та ін.
- ❑ Народна різьба. Декоративне ліплення і різьблення.

Скульптура

С. Талманов

- статуї для храму (1774 - 1775 рр.) у снт Чоповичі Житомирської області,
- скульптури в церкві Святої Покрови (1768 -1773 рр.) у м. Ромни Сумської області;

Скульптура

Й. Пінзель –
статуї у церкві св. Юра
(1759 - 1761 рр.) у
Львові.

Скульптура

- **І. Мартос.**
- Скульптури: «Нарцис»,
«Сонний Ендиміон».
-

Скульптура

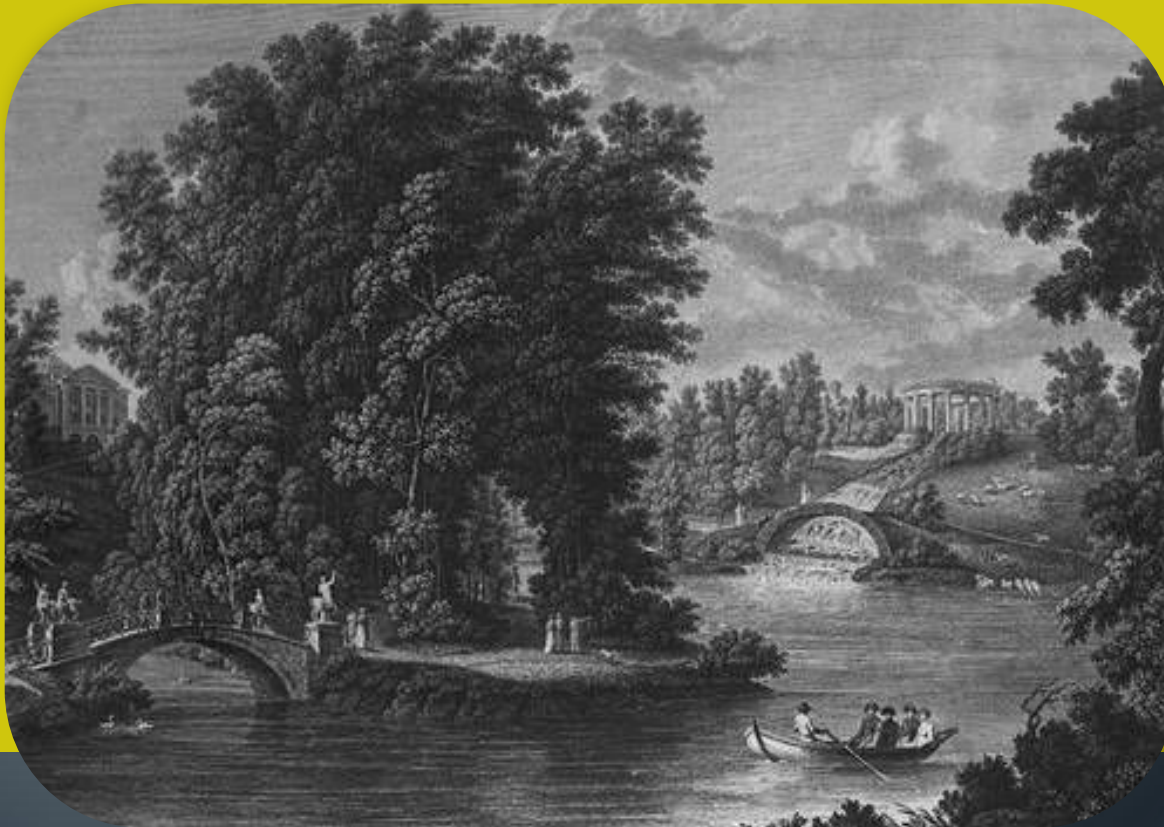
- **І. Равич** - мідні ковані фігури для київської ратуші.

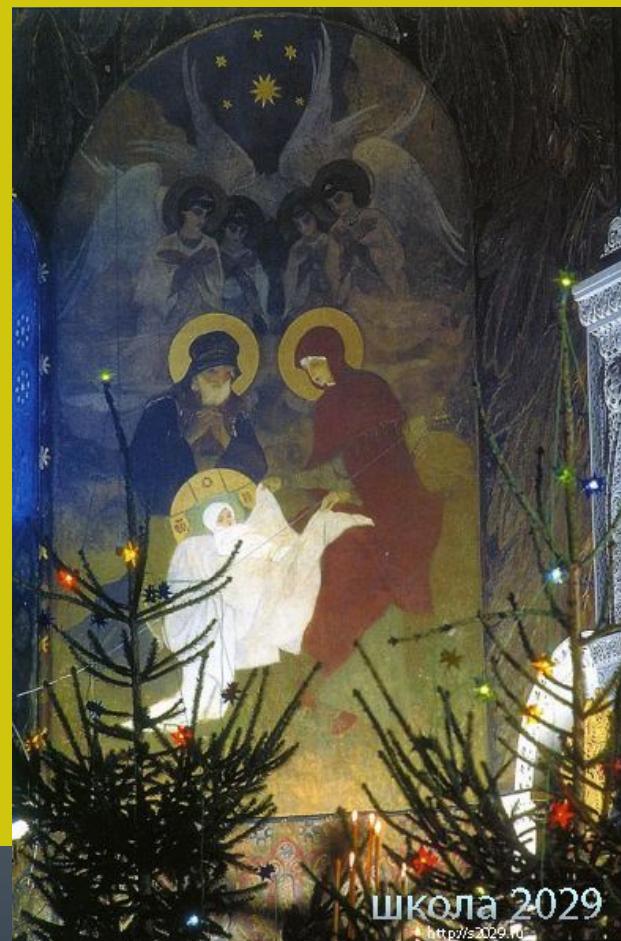
Графіка і живопис

- Занепад граверного мистецтва.
- Гравер **І. Филипович**. Автор понад 200 творів.

Графіка і живопис

- Рисунки В. Боровиковського «Богоявлення», «Вознесіння».

Графіка і живопис

- Портретний живопис:

В. Боровиковський

Д. Левицький

Графіка і живопис

- ❑ **Монументальний живопис:**
  - ❑ розписи церков і храмів,
  - ❑ оздоблення палаців та громадських споруд.

Графіка і живопис

❑ Основні жанри живопису:

- ❑ портрет;
- ❑ іконопис;
- ❑ фреска;
- ❑ графіка.

Повсякденне життя.

- ❑ У результаті соціально-політичних змін, що мали місце в другій половині XVIII ст. українство втратило свою еліту і перетворилося на «селянську націю».
- ❑ У повсякденному житті селянина мало що змінилося, порівняно з попередньою епохою.

Повсякденне життя.

- ❑ Найбільш поширеною й відомою ще за часів Київської України-Русі була трипільна система землеробства. Господарі ділили поле на три частини:
  - ✓ одну з них навесні засівали яровими культурами (овес, ячмінь, гречка),
  - ✓ другу восени - озимими (жито, пшениця),
  - ✓ третя відпочивала під пасовищем (парувала).

На наступний цикл пар засівали озиминою.

Повсякденне життя.

- ❑ Поділ праці в селянській родині визначався тогочасним способом життя.

- ❑ **Чоловік:**
  - ✓ доглядав худобу,
  - ✓ займався оранкою та посівом зернових культур,
  - ✓ заготовленням сіна під час косовиці,
  - ✓ транспортними засобами,
  - ✓ перевезенням снопів, обмолотом,
  - ✓ будівництвом житла й господарських споруд,
  - ✓ ремісництвом

Повсякденне життя.

- На жінку був покладений насамперед хатній побут усієї родини.
- Допомагали жінці старші діти та старі батьки.
- Крім цього, селянська родина відбувала ще і повинності на пана або на державу, залежно від того статусу, який вона мала.

Повсякденне життя.

Вищий ступінь господарювання - «добра господиня» - передбачав:

1. приготування їжі, випікання хліба, переробку молочних продуктів (готувати сир, масло),
2. приготування круп (товкти в ступі);
3. прання білизни, рушників, одягу;
4. виховання дітей (співати колискові пісні, розповідати казки, навчати ремеслу: прядіння, вишивання, оздоблення хати тощо);
5. заготівлі на зиму продуктів харчування (солити, заквашувати);
  - дотримання норм гігієни (купати дітей, щосуботи мити голову), а також чистоти в приміщенні (щотижня змазувати долівку хати, підбілювати піч, мити мисник, лави, підводити призьбу),
  - виготовлення одягу (пошиття та оздоблення вишивкою сорочок для всієї родини) й багато іншої повсякденної роботи.

Типы Малороссии.

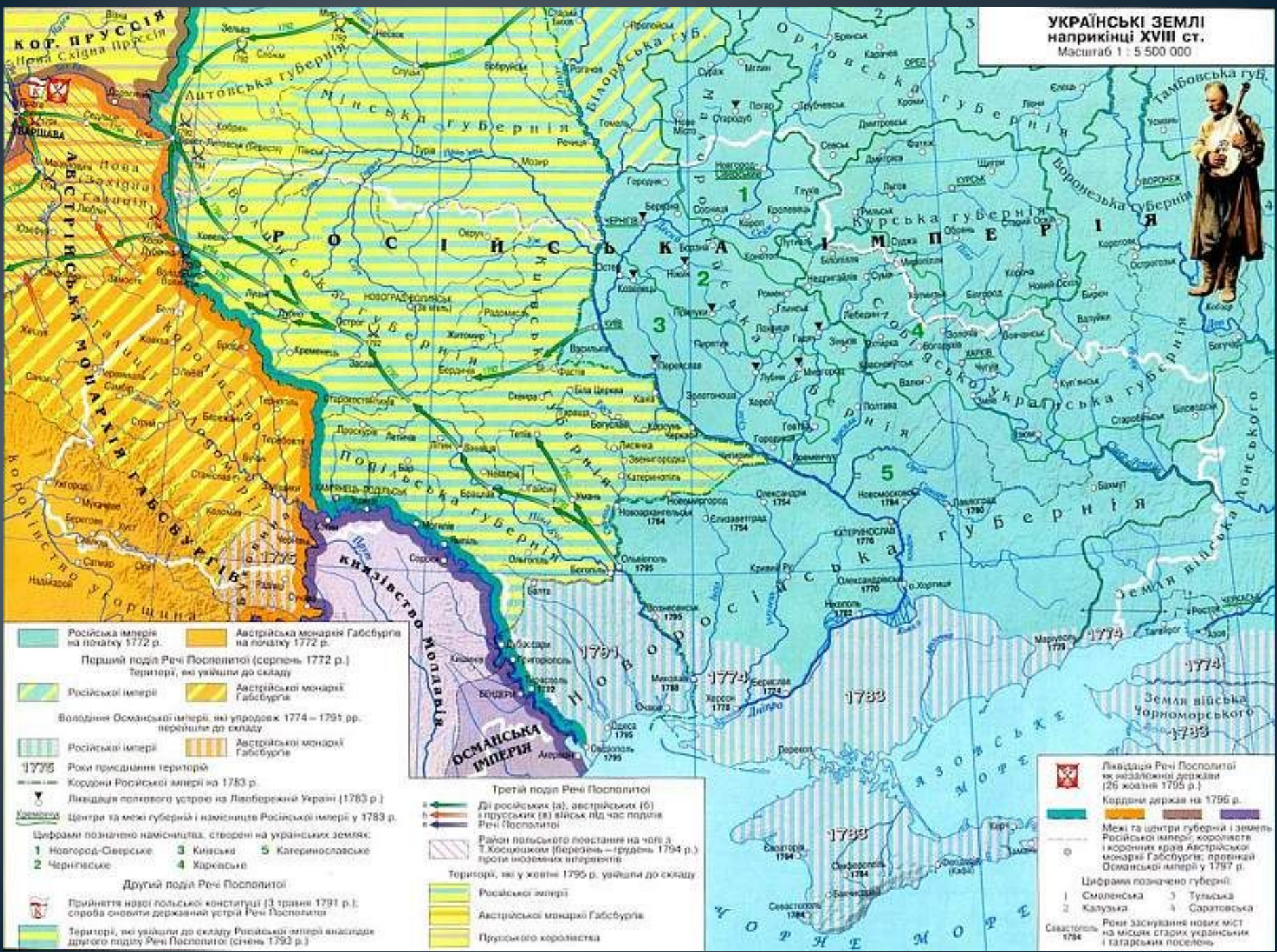

- Російська імперія на початку 1772 р.** (Green)
- Австрійська монархія Габсбургів на початку 1772 р.** (Yellow)
- Перший поділ Речі Посполитої (серпень 1772 р.)**
Території, які увійшли до складу Російської імперії (Green)
- Австрійської монархії Габсбургів** (Yellow)
- Володіння Османської імперії, які упродовж 1774 – 1791 рр. перейшли до складу Російської імперії** (Green)
- Австрійської монархії Габсбургів** (Yellow)
- 1775 Роки присидання територій**
- Кордони Російської імперії на 1783 р.**
- Ліквідація пологового устрою на Лівобережній Україні (1783 р.)**
- Центри та межі губерній і намісництва Російської імперії у 1783 р.**
Цифрами позначено намісництва, створені на українських землях:
1 Новгород-Сіверське 3 Київське 5 Катеринославське
2 Чернігівське 4 Харківське
- Другий поділ Речі Посполитої**
- Прийняття нової польської конституції (3 травня 1791 р.), спроба створити державний устрій Речі Посполитої**
- Території, які увійшли до складу Російської імперії внаслідок другого поділу Речі Посполитої (січень 1793 р.)** (Green)

- Третій поділ Речі Посполитої**
- Ді російських (а), австрійських (б) і пруських (в) військ під час поділу Речі Посполитої**
- Район польського повстання на чолі з Т. Костюшком (березень – грудень 1794 р.) проти іноземних інтервентів**
- Території, які у жовтні 1795 р. увійшли до складу Російської імперії** (Green)
- Австрійської монархії Габсбургів** (Yellow)
- Прусського королівства** (Blue)

- Ліквідація Речі Посполитої як незалежної держави (26 жовтня 1795 р.)**
- Кордони держав на 1795 р.**
- Межі та центри губерній і земель Російської імперії, королівств і князівств Австрійської монархії Габсбургів; провінцій Османської імперії у 1797 р.**
- Цифрами позначено губернії:**
1 Смоленська 3 Тульська
2 Калузька 4 Саратовська
- Роки заснування нових міст на місцях старих українських і татарських поселень**

**Українські території
у складі Російської імперії**

- Гетьманщина (до 1764 р.)
- Запорозжя (до 1775 р.)
- Слобожанщина (до 1765 р.)

- **Одеса** Нові міста, засновані на місці українських і татарських поселень
- Кордон Рені-Поспелити до 1772 р.
- Кордон Османської імперії та залежних від неї держав до 1774 р.

